

TEXTOLÓGIA, INTERPRETÁCIÓ, ELMÉLET ÉS GYAKORLAT, ELMÉLET A GYAKORLATBAN

– SZÉNÁSI Zoltán. *Textológia és interpretáció: Filológiai és szövegkritikai vizsgálódások Babits Mihály 1916 és 1920 között keletkezett versei kapcsán*. Budapest: Universitas Kiadó, 2022, 378 lap –

BORBÁS ANDREA

Petőfi Irodalmi Múzeum

főmuzeológus

borbas.andrea@pim.hu

ORCID 0009 0008 6885 4252

Egymás után látnak napvilágot Babits Mihály verseinek kritikai kiadásai, s igen öröndetes módon „kísérőként” olyan tanulmánykötetek jelennek meg, melyekben a szerkesztők filológiai kutatási eredményeik alapján értelmezik a Babits-lírárt. Kelevéz Ágnes *Esti kérdések*¹ című könyve mellett elmélet és gyakorlat egymásra épülésének lebilincselő példája Szénási Zoltán *Textológia és interpretáció* című kötete. A szerző Babits Mihály 1916 és 1920 között keletkezett verseit rendezte sajtó alá, tanulmánykötetét, melyben a textológiai tevékenység eredményezte felismeréseit gyűjtötte össze, a múlt év végén publikálta.

Szénási kiválóan szerkesztett, rendkívül logikusan felépített kötete öt nagy részre tagolódik. Hiánypótló tanulmány a könyv *Teória és praxis* című nyitófejezete, mely a kurrens nemzetközi filológiai és textológiai szakirodalom magyarországi recepcióját, illetve a magyar gyakorlatot, azaz hazai kritikai kiadásokat mutatja be, az elektronikusakat is beleértve, valamint a digitális filológia történetét tekinti át a magyar irodalomtudomány textológiai portálja, a DigiPhil színrelépéséig (amely felületen folyamatosan a teljes Babits kritikai kiadás elérhetővé válik), betekintést nyújtva a tudományos szövegkiadások webes lehetőségeibe. Az elmélet e kezdő fejezetben ott is találkozunk a gyakorlattal, ahol Szénási új irányokat vázol fel a szöveggondozók számára. Ahogy a szerző utal is rá, a legnagyobb kérdés, hogy az évtizedekig is tartó életműkiadások a gyakorlatban miképpen tudják az újabb (és újabb) elméleteket beépíteni gyakorlatukba.

A kötet második, *Takart vérzés* című fejezete a textológia sűrűjébe visz, a szövegváltozatoktól a datálási problémákon keresztül a biográfiai háttér felvillantásáig.

¹ KELEVÉZ Ágnes, *Esti kérdések: Irodalomtörténeti nyomozás Babits költészetében*, MIT füzetek 9 (Budapest: Magyar Irodalomtörténeti Társaság, 2021).

Szénási Babits Mihály kéziratos hagyatéka viharos történetének ismertetését követően rámutat az 1910-es években bekövetkezett változásra; a tisztázatok helyét átveszik a fogalmazványok, megjelennek a variánsok és töredékek. Babits a legváltozatosabb hordozókra írja verseit, megnehezítve, egyes esetekben azonban – ha például egy levélvázlat verzóján születik a vers – megkönnyítve az adott költemény keletkezési idejének meghatározását. A szövegváltozatok mennyisége miatt Szénási *A jószág dala* című Babits-vers linearizált átírására tesz javaslatot a Buda Attila és Major Ágnes által kidolgozott igen részletes genetikus jelkészletet alapul véve. A költemény különböző variánsait valóban aligha lehetne a megszokott szövegeltérés-táblázatban jól áttekinthetően bemutatni. A biográfiai háttér Babits kapcsolati hálójába való bevezetéssel jelenik meg a fejezetben, egyrészt az Ady–Babits és a Babits–Csinszka kapcsolattörténetek bemutatásával, melynek legizgalmasabb része a Boncza Bertához írott versek áttekintése a Babits-szakirodalom és a kéziratos hagyatékok szövegeinek szoros olvasása segítségével. Másrészt Babits Mihály versei nem csupán a saját hagyatékában maradtak fenn, melynek oka két fontos baráti kapcsolat a 1919-es évek végéről és az 1920-as évek elejéről: az egykori középiskolai tanítvánnyal, Komjáthy Aladárral, valamint a kezdő költőként Babitshoz bekapogató Szabó Lőrincsel, akinek hagyatéka őrzi annak a frivol témájú költői versengésnek a dokumentumait, mely hármójuk között zajlott. Ez az az időszak, mutat rá a szerző, amikor a sokszor humortalan „poeta doctus”-ként elkönyvelt Babits fordítóként és előszóíróként is foglalkozik a világirodalom erotikus vonalával, majd egy saját művel maga is hozzájárul a témához, Szénási pedig alapos filológusként dokumentálja a Babits–Szabó Lőrinc viszonyt és az azt övező mendemondákat, a legrelevánsabb szakirodalom felhasználásával.

Szénási kötetének valóban egyik legnagyobb érdeme a kurrens szakirodalom értő felvonultatása, a legújabb és legrelevánsabb elméleti irányoknak a filológia és az interpretáció szolgálatába állítása és gyakorlatba ültetése, mind az interpretációkban, mind az elméleti kérdésekben. Ez utóbbi tekintetében a legizgalmasabb szöveg a kötet harmadik, *Anyagiság és médium* című fejezetének *Endogenezis és exogenezis: intertextualitás a szöveggenezisben* című alfejezete, az elméletet Babits Mihály hagyatékának olyan darabjára alkalmazva, mint az *Éji út* kézirata. A mindenféle papírra (borítékra, névjegykártyára, meghívóra, itallapra stb.) verset író Babits esetén elengedhetetlen fontosságú a hagyatékok anyagi hordozóinak, illetve az íráskép(ek)nek a vizsgálata. A kritikai kiadások, melyek feladata egy-egy szerző valamennyi alkotásának tudományos igényű szöveggondozása, lehetőséget kínálnak a szerzők autográfjaiban való elmélyedésre, mely a Babits-hagyatékok esetén Szénási számára azt a felismerést eredményezte, hogy egyes, korábban Babitsnak tulajdonított kéziratok valójában a Babits írását majdnem tökéletesen utánzó Komjáthy Aladár keze munkái. Szénási feljegyzi, hogy megtörtént a Babits-hagyatékok kéziratainak vízjel és papírminőség szerinti vizsgálata számítógépes adatbázis segítségével, amelynek folyamata és eredményei külön tanulmány témája lehetne; jelen kötet kereteit ez nyilván szétfeszítette volna. A Babits-hagyatékban az 1910-es évek közepétől jelentős az írógéppel készült

kéziratok száma, sőt a Babits által 1914-ben vásárolt írógépen írt szövegek épp olyan jól azonosíthatók, mint Babits kézírása – s mivel csak a leveleit diktálta esetenként feleségének, verseit nem, e gépiratok textológiai szempontból a kéziratokkal tulajdonképpen egyenértékűek. Mégis sarkalatos kérdés, hogy az írógép használata miképpen gyakorolt hatást a keletkező textusokra. Telitalálát Friedrich Kittler mediológiai téziseinek felhasználása a kérdés tárgyalásában, szellemes és láttató a Babits-életműben megjelenő gutenbergi fordulat vázolása, de egy kis hiányérzet mégis marad az olvasóban azon ceruzairású fogalmazványokkal kapcsolatban, melyeket már az írógépet használó Babits vetett papírra. Milyen szövegek ezek? Van-e valamilyen tendencia – akkor ír csak kézzel, amikor távol van az írógéptől? Miképpen dolgozik tovább a ceruzairásos szövegkezdeményeken? Az *Anyagiság és médium* című fejezet *Gép és gépiesség Babits írásaiban* című befejező része az *Írógép előtt* című szöveg gondolatmenetének bemutatásával a technikai újdonságok iránt roppant fogékony Babits tekintetében is figyelemre méltó. Egy apró, közkeletű tévedésre azonban e helyütt felhívnom a figyelmet. Szénási azt írja, hogy „[...] az írógép tintája is tartósabban rögzíti az írás nyomát, mint például a ceruza [...]”. S valóban, bár a ceruzairás a legkönnyebben kiradírozható, a grafit széntartalma miatt valójában mégis a legtartósabb, mind a fényel, mind a hővel szemben, ráadásul a különböző folyadékok sem mosák el, mint a tintát. Tartósság szempontjából a lista második helyén a kék golyóstoll szerepel, az írógép tintája pedig csupán e kettő után következik.

Genetikus szövegkritika és recepció-, keletkezés-, valamint kiadástörténet, illetve ezek egymásra gyakorolt hatása a következő, *Szöveggenézis és disszemináció* című fejezetnek a fő elméleti témái. Az elmélet gyakorlatba ültetése pedig olyan nagy versetek segítségével történik, mint a *Húsvét előtt* és a *Fortissimo*. A kronológiai elv a kritikai kiadásokban a legtöbbször felülírja a szerző által tudatosan megszerkesztett verseskötet költeményei sorrendiségének követését. Szénási rendkívül invenciózusan mutat rá a Babits-versek kritikai kiadásának kronologikus elvű sajtó alá rendezői gyakorlatának pozitív hozadékaira az életművön belüli szövegek közti kapcsolatok rekonstruálásával, a *Húsvét előtt* fogalmazványaival. A szerző legszemlésebb innovációja e fejezetben George Bornstein állításának – miszerint „az irodalmi szöveg nem valamelyik változatában létezik, hanem az összesben együttesen” –, a *Fortissimo* című szövegvariánsok „összeolvasása” gyakorlatának, illetve a Bornstein által is képviselt történeti könyvészet és a genetikus szövegkritika metodikájának ötvözésében rejlik.

A kötet zárófejezetének („*Titkos fejlődés valami új felé, aminek jönni kell*”) mindkét tanulmánya infernális régiókba visz. Az első a nyomda ördögének bemutatásával a *Nyugtalanság völgye* sajtóhibáival kapcsolatban, a második az 1916 és 1920 között keletkezett versek életrajzi háttérének pokoljárásaként való értelmezésében. Fontos textológiai feladat a nyomdahibák detektálása és javítása. Szénási a *Nyugtalanság völgye* különböző sajtóhibáival épp a szövegváltozatok meghatározása során találkozott. (A kötet kiadója a Táltos Kiadó, nyomdája az Apostol Nyomda.) A probléma megoldása után kutatva harminc *Nyugtalanság völgye* példányt nézett végig, majd

arra a konklúzióra jutott, hogy ezekben a sajtóhibák szempontjából nincs két egyforma darab, illetve, hogy az elírások mindössze nyolc vers szövegét érintik a harmincnyolc versből. A hibák véletlenszerű szóródásából Szénási végül arra a meggyőző következtetésre jutott, hogy azok nem szedés során kerültek a kötetbe, hanem a nyomtatás során fellépő technikai hiba miatt.

A kötet utolsó tanulmányában újra előkerül a tudatosan szerkesztett verseskötet kérdése, az 1920-ban kiadott, s az előző négy év verseit magába foglaló *Nyugtalanság völgye* című kötet kapcsán, mivel az irodalomtörténész az *Isteni színjátékkal* való szerkezeti párhuzamokat keresi. Igen meggyőzően mutatja be, hogy Dante műve nyújt narratív keretet a *Divina Commediát* fordító Babits 1916 és 1920 között keletkezett verseinek háttéréül szolgáló életrajzi vonatkozásoknak, melyek elbeszélése „pokoljárásként és a megtisztulás iránti vágyakozásként” történik meg.

A legjobb kezekben van Babits Mihály verseinek kritikai kiadása. Mi sem bizonyítja ezt jobban a bevezetőben már említett Kelevéz Ágnes nevéhez fűződő 1906 és 1910 közötti verseinek kritikai kiadása és az azt kiegészítő tanulmánykötet, valamint Szénási Zoltán *Textológia és interpretáció* című, ezentúl minden textológus számára megkerülhetetlen könyve, mely képes a kurrens irodalomtudományi nézőpont gyakorlati alkalmazására textológiai kérdésekben (is).